

BAGOL ANDRÁS FARAGVÁNYAI PÉCSETT

„Akad a pásztorok között olyan is, aki hazafias érzésének hevületében nagy történelmi témákat igyekszik botra rögzíteni, ilyen a többi közt Bagol András . . .
 . . . De majd szólunk, még könyvünk végén, Bagol Andrásról! Messze, idegenben láttuk egy ilyen botocskáját sok évvel ezelőtt – s akkor jutott először eszünkbe, hogy könyvet kellene csinálni a magyar nép művészkedéséről! . . .”¹

Malonyai Dezső csakugyan külön fejezetet illesztett, *Bagol András a művész* címmel, a Balaton környékét tárgyaló kötet végére,² ebben s a már idézett helyen (1. jegyzet) három Bagol András faragta botot ismertet több-kevesebb részletességgel.

Egynek a rajzát is bemutatta (valószínűleg Juhász Árpád készítette) a 111. képen. E gyenge minőségű másolat még kinagyítva sem érvényesül kellően (lásd 1. képünket), nem adja vissza Bagol Malonyai által dicsért technikáját, nem is beszélve a rossz kiterítés hibáiról.

Jól sikerült, de nem teljes rajzot találunk a Magyarország vármegyéi és városai című monográfia-sorozat *Somogy vármegye* kötetében.³

Endrei Ákos írta a *Somogy vármegye népe* fejezetét,⁴ amelyben a 219. lapon egy (a 205. lap megfogalmazása szerint) „már-már kivesző kajlaalakú” kondásbaltá rajzát közli, de nem kiterítésben s nem is végig, így hiányzik Bagol András bizonyára rákarcolt, de Endrei által nem említett neve. Remélhetőleg múzeumba jutott e tárgy, de amíg teljes képe közlésre kerül, újra bemutatjuk Endrei (?) rajzát. (Lásd 2. képünket.)

Más népművészeti kiadványokban nem találkoztam Bagol-botokkal,⁵ így örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy őt, Pécssett őrzött alkotását bemutassam

(Monori Magdolna kiterített rajzaival), s így visszaadjam őt Somogynak, ahol született, élt és alkotott.

A Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztálya (Pécs) három Bagol András faragványt őriz: kettő a régebbi (52.14.1; 52.795.1), egy pedig a legújabb gyűjteményből származik (77.18.1).

Még két Bagol-bot került Pécsre: dr. Hormay Mihályné őrzi apósa magángyűjteményét – a volt lábodi orvos jó szemmel választotta e két remeket (3–4. kép), melyek (egyelőre) nem kerültek múzeumba.

„– Ki ez a Bagol András!

– A bátyámnál szolgál, Kivadáron – mondta a grófunk. – Az apja is nálunk volt cselédember, az unokái is nálunk szolgálnak. Javakorában juhászgazdánk volt, most kukoricacsőz, meg ráadásul erdőpásztor is az öreg.

– Kitől tanult faragni?

– Nem tanult az senkitől. Faricskál, amikor nincs más dolga.”⁶

Ma sem tudunk többet Bagol Andrásról.⁷ Valószínűleg a nagyatádi anyakönyvekből⁸ meg lehetne állapítani születésének és elhunytának dátumát, s ez a továbbiakban segíthetne a hasonló stílusú és évszámmal ellátott faragványok meghatározásánál, bár – úgy tűnik – szinte minden munkáját szignálta a múlt század második felének, századunk első éveinek e kiemelkedő tehetségű (és művelt!) faragó juhásza. A Pécssett őrzött faragványok erről tanúskodnak, s nagyon bízom abban, hogy ezen bemutatás után más múzeumok is közreadják az esetleg ott őrzött Bagol András alkotásokat.

Talán túlzásnak tűnhet, hogy kimondottan műveltnek neveztem Bagolt, a juhászgazdából csőszé öre-

1. MALONYAY D., A magyar nép művészete III. A balatonvidéki magyar pásztorok művészete. Bp. 1911, 281. (A továbbiakban: MALONYAY 1911.)
2. MALONYAY 1911, 295–298.
3. Bp. év nélkül. (A továbbiakban: Somogy vármegye.)
4. Somogy vármegye, 197–222. (A rajz műnyomó papíron!)
5. DOMANOVSKY GY., Magyar pásztorművészet című művében (Bp. 1944, 32.) megemlíti Bagol András, s hogy Malonyay külön írt róla, de képet nem közöl alkotásairól.
6. MALONYAY 1911, 296.
7. Magam két újságcikkben érintettem Bagol András: *Történelem – botokon* (Dunántúli Napló 1976. III. 3.) mű írásomban méltattam témaválasztását, ragyogó

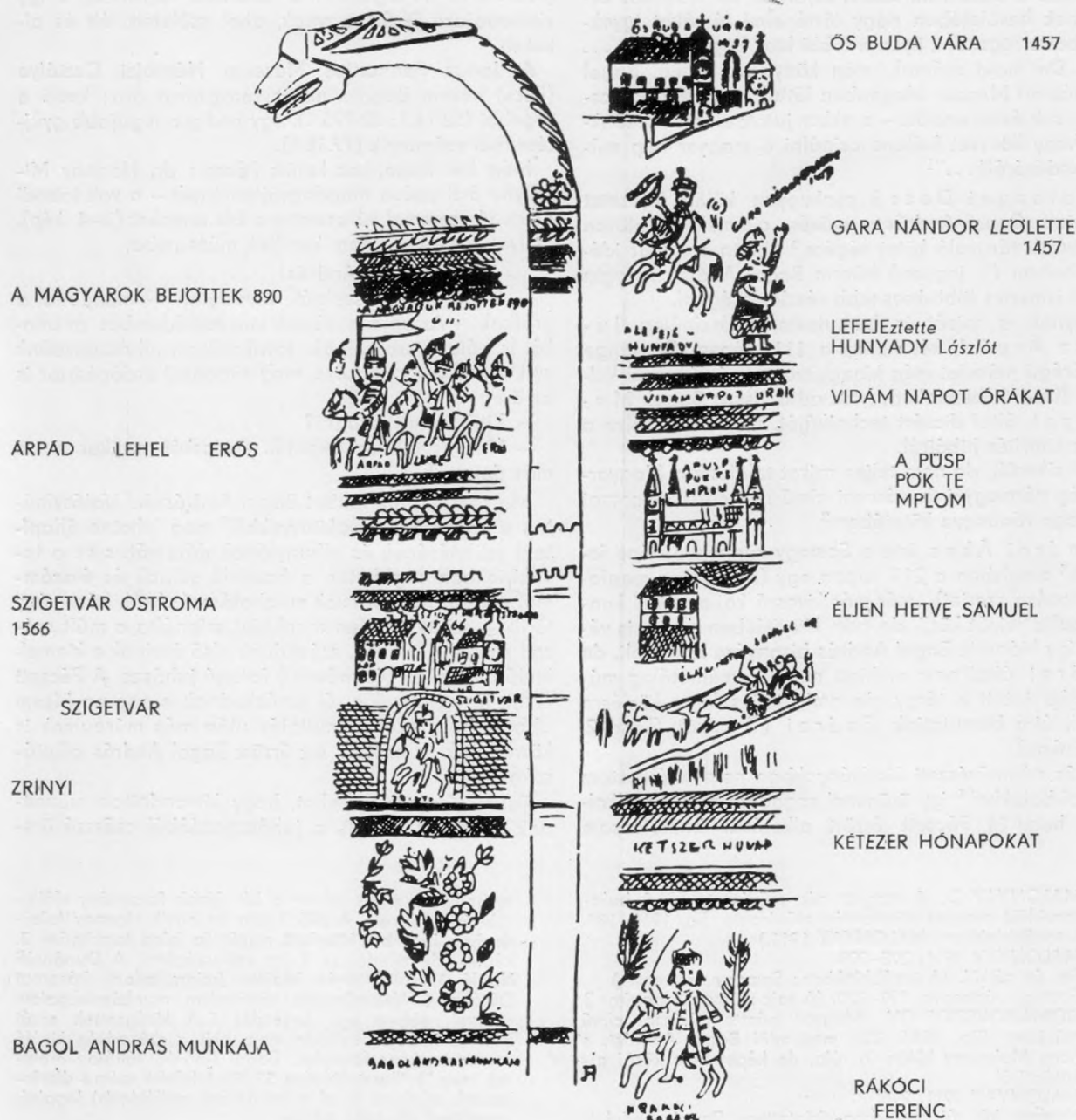
technikáját, s hirt adtam a két újabb faragvány előkezeléséről Pécssett. A cikk hozta az egyik Hormay tulajdonban levő bot kiterített rajzát (a jelen tanulmány 3. képét), de mindössze 4 cm szélességben. A Dunántúli Napló 1976. X. 6-án közölte (szignálatlan) írásomat *Október 6. Népművészet, történelem, munkásmozgalom* címmel, ebben egy bekezdés („A kivégzettek sorát Batthyány Lajos nyitotta meg, akit a századvég kiváló somogyi pásztorfaragója, Bagol András, lőháton örökölt meg.”) illusztrálására 52.795.1 leltári számú díszfokosunk rajzának (lásd e tanulmány mellékletét) legalsó, vonatkozó részletét adtam.

8. Az 1875-ben alakult Kivadár (korábban mint pusztá, Bodvica része) a Somssich grófok birtoka volt. – Somogy vármegye, 97. (Ma Nagyatád külterületei.)

gedett faragót, azt azonban nem naív történeti ábrázolásai és témái miatt tettem (bár ezek tagadhatatlan olvasottságról tanúskodnak), hanem abszolút stílusérzékkel, következetesen karcolt, klasszicista talpas antiqva betűi miatt, melyeket egyéni ízlése szerint alakított dekoratívabbá azzal, hogy az A, Á és H betűknél az egyenes középvonalat V-vé alakította. Ilyen kimunkált, ennyire következetesen alkalmazott írásmóddal egyetlen faragónál sem találkozunk. Bagol András helyesírása is átlagon felüli, igaz viszont, hogy a helyi kiejtéshez alkalmazkodik. Az egybeírás – különírás problémáit a szűk tér okozza, melyen (somfa botjain)

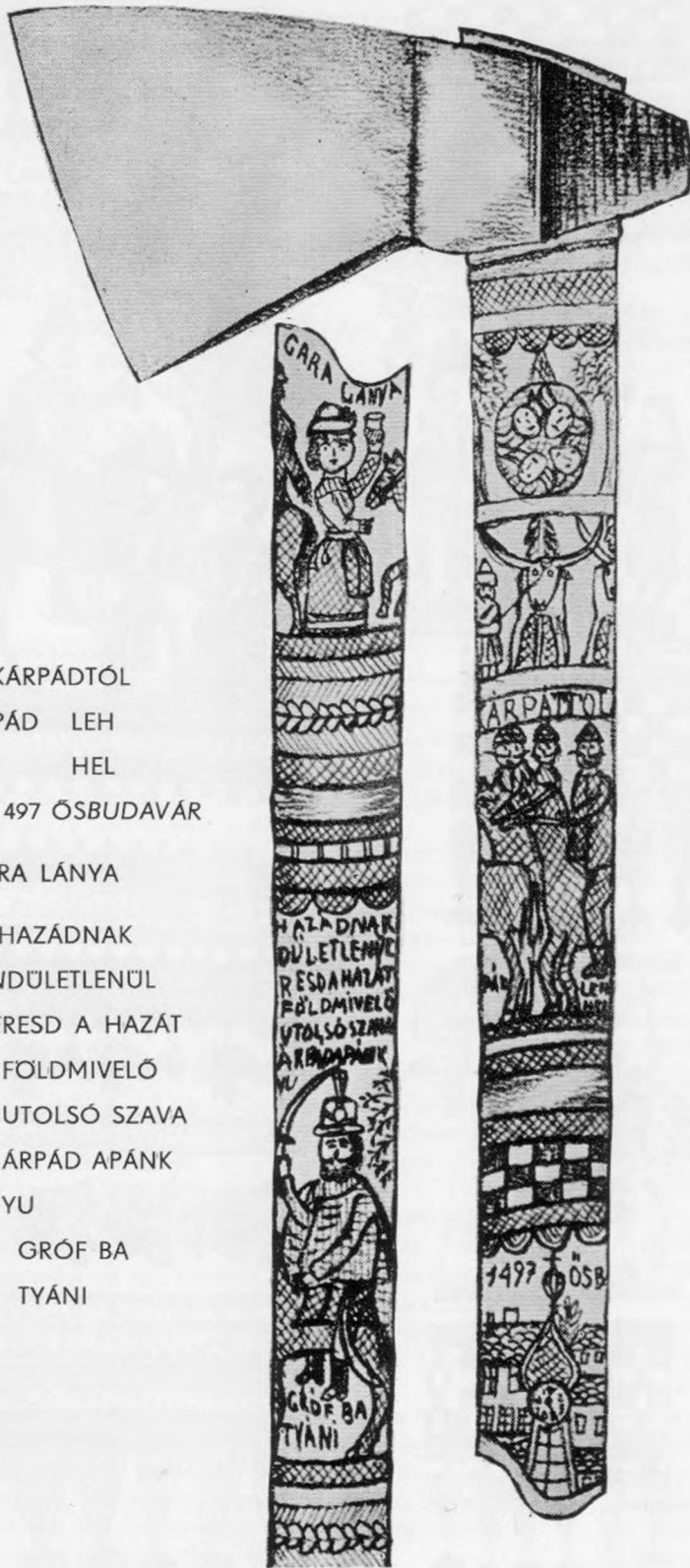
dolgozni kénytelen volt, igyekezett azonban interpunctióval és az egyes sorok eltérő színezésével olvashatóbbá tenni szövegeit.

Mielőtt Pécssett őrzött alkotásait bemutatnám, megkísérlem (részben a rajzoktól függetlenül) ismertetni botjainak feliratait. A közlésnél a kikövetkeztetett betűk **DÖLTEK**, a kiegészítések (szintén dőlt) *kisbetűk*. Az egyes sorok mellett szereplő félkövér betűk a színezésre utalnak: **f** – fekete, **p** – piros, **z** – zöld. – A Malonyay által ismertetett szöveg (1911, 295.) újraközlésétől eltekintek.

1. kép = MALONYAY 111. kép.

Az Endrei közölte rajz nem sok kiegészítést tesz lehetővé:

KÁRPÁDTÓL
ÁRPÁD LEH
HEL
1497 ÓSBUDAVÁR

GARA LÁNYA
HAZÁDNAK
RENDÜLETLENÜL
SZERESD A HAZÁT
FÖLDMIVELŐ
UTOLSÓ SZAVA
ÁRPÁD APÁNK
YU
GRÓF BA
TYÁNI

Lássuk most a Hormay Mihály gyűjtötte botok feliratait (a 3-4. képet lásd a következő lapon).

Diszfokos:

ÉJ.JEN A HAZA ÉS KIRÁLY.

ITt A SÉTA ÉS MÁTKÁJA.

ROZSAFÁNÁL TAKARGATJA

EJHUJ

ÉJ.JEN SÉTA PISTA

. ÉLJEN AKI OLVASSA

Ólmosbot:

ROZSAVIRÁG KOZT SZÜLETTEM

ÉN MENKE FERENC

ÉLJEN ATYÁM ÉDESANYÁM

AZ ÉN FELNEVELŐ DAJKÁM

SOK IDŐKET JÓ EGÉSSÉG KOZT

ÉLJEN AKI ELOLVASSA.

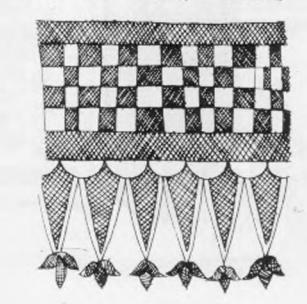
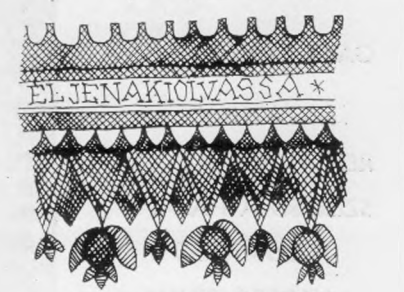
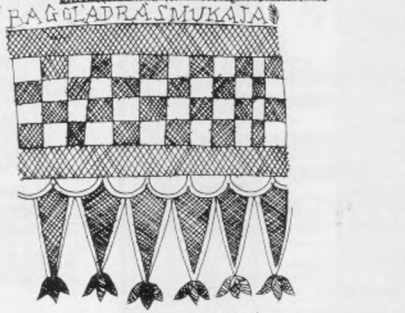
Készült. 1901.

ÉLJEN A POLGÁR IM AZ igASÁG

BAGOL ANDRÁS MUNKÁJA

48 OSTOROS

RÓZSA SÁNDOR

ALJMEH EASOHA JOGAD

- ▲ 3. kép
- 4. kép ►
- 5. kép (JPM 52.14.1) ►►

z TARNÓCAI KASTÉ MELET
 p . GULA MÉNES OTLEGYELGET
 z . NÉZD A GRÓFNAK LOVÁSZÁ
 p . KISANGYALÁT CSÓKRA VÁRJA
 z . ÉLJEN SRŐNYEI
 p ÁLJ MEG JÁNOS EGY SZÓRA.
 p FELÜLÖK A LOVADRA
 p ÉLJEN A
 z LOVÁSZ.
 z ÉLJEN A HAZA S KIRÁ*
 p ÉLJEN AKI OLVASSA*
 f BAGOL ANDOR MUNKÁJA.
 f ÉLJEN E BOT GAZDÁJA*
 p VIDÁM NAPOT ÓRÁKaT*
 f ÉS EZER HÓNAPOKAT*

(Ólmosbot – JMP 52.14.1.)

(Díszfokos – JPM 52.795.1.)

ÉLJEN A HONVÉD ÖNKÉNTES p
 . MERT E LÁNYBA NAGY SZERELMES z
 . MEG IS FOGTA MÁR A KARJÁT p
 . HOGY HOGY HAJCSA FEL A z
 SZOKNYÁT p
 ÉLJEN A KeDVES p
 GYERE IDA p
 MEGÁLY HUSZÁR CSAK EGY SZÓRA p
 FELÜLÖK MELÉD A LÓRA z
 LESZEK ANYÁD SZOLGÁLÓJA p
 RÓZSA p
 CSÁSÁRIÁK p
 48CAS BEVÉtele f
 BUDA p
 VÁR z
 Bem Apó p
 GRÓF BATYÁNI LAJO.s z
 48CAS VÉRTANU PEST p
 BAGOL ANDRÁS MAga.Kezével p
 ÉLJEN A BOT GAZDÁJA z
 ÉLJEN AKI VÉGIGNÉZI p

Az ólmosbot díszítményét lásd 5. képünkön, teljes kontúrrajzát a bordázott fejjel pedig a díszfokos és másik ólmosbotunk (77.18.1) mellékleten szereplő rajza mellett (e cikk végén, a 270. lap után).

Ez utóbbi szövegét feleslegesnek tartjuk külön közölni (színezésének elvei azonosak a fentiekkel), s három helyen szükséges a szöveg kiegészítése:

az első lovascsoport fejei közé ferdén bekarcolt harmadik név – BOTond,

a második lovascsoport fejei között olvasható betűket pedig a következőképpen oldom fel – KIAPka és DAMlanich . . .

Meglepő az utolsó sor: KÉSZÜlt BOTYKA 1901 – Bagol András a ma baranyai Botykán is szolgált? (Valószínűbb az, hogy Malonyaynál is említett unokái egyikéről van szó, aki örökölte tehetségét s azonos nevet viselt, azonos stílusban dolgozott . . .)

Bagol Andrásék minden eddig ismert alkotása (a leírások, rajzok és tárgyak alapján) bot: mégpedig egy balaska és egy sétatbot, a többi ólmosbot, illetve díszfokos. Ólmosbotjaink sima vagy bordázott feje (Malonyay szerint „csillagos ólombuzogány a feje”⁹⁾), s a két ólomfokos (JPM 52.795. 1 és az egyik Hormay-tárgy) lecsavarható.

A leírások szerint és a tárgyakból ítélve főleg somfavevesszőkre dolgozott a művész, a díszítményt karcolta, s a mélyedéseket különféle színű (piros és zöld) spanyolviasszal töltötte ki, illetve feketítette. Ennek érzékeltesítésére két bonyolultán tördelt felirat mellett felüntettem az eredeti tárgy színezését.

Nemcsak karcollással osztotta mezőkre a botokat, hanem ólomgyűrűket is alkalmazott Bagol, sőt az egyes botrészek alapszínét is megváltoztatta a fa savas kezelésével. A savak hatására barnul avagy vörösdik (a fafajtától függően) az alapszín. A kész tárgyakat (jelenlegi állapotukból megítélhetően) méhviasszal vontta be a faragó. (Nem valószínű, hogy a későbbi tulajdonosok egyformán így jártak volna el.)

Sajnos, egyetlen tárgy útja sem kísérhető visszafelé egészen a készítőig. Hormay Mihály Lábodon vagy körzetében (a közeli Kivadáron) szerezhette két tárgyát, de biztosan Bagol András halála után. Hogy kitől? Nem maradtak fenn esetleges feljegyzései, s a család közelebbit nem tud róluk.

A Janus Pannonius Múzeum tárgyairól csak szűkszavú feljegyzések szólnak:

52.14.1 – 1926-os ajándék a pécsi Haránth Andortól. A leltárkönyvben és a kartonon készítési helyként feltüntetett TARNÓCA megjelölés az ólmosbot szövegén alapszik.

52.795.1 – Minden adatot nélkülöző (raktárrendezés-kor előkerült, korábban szám nélküli) tárgy.

77.18.1 – 1977-ben adták el a múzeumnak. A kartonon a következőket olvashatjuk (az eladó – Sasvári Sándor, Pécs – szavait W. Sáfrány Zsuzsa rögzítette): „Eladója csak arra emlékszik, hogy nagybátyjának már 54 évvel ezelőtt is megvolt. (Bőzsöny Mihály postafőellenőr egy végrehajtó barátjától kapta ajándékba.)”

Tárgyaink eredeti funkciójára is csak következtethetünk: inkább dísz tárgyak, mint fegyverek. Kézben vagy csizmaszárba dugva hordhatták őket. Elképzelhető azonban az is, hogy alkalomadtán ütöttek is velük. Két tárgyunk is „megreccsent” az idők folyamán.

A feliratok zömét ismertettük már. A díszítő motívumokról, figurális kompozíciókról a felsorolás helyett hűen tanúskodnak *Monori Magdolna* kiterített rajzai. Egyetlen apró részletre hívnám fel külön is a figyelmet: három boton is (összesen négy helyen) megfigyelhető, hogy a hosszabb szövegek indításánál a díszítő motívumokból kinyúló kéz kimeresztett mutatóujja inti a szemlélőt: „Itt kezdjed kiböngészni!”

Az elvont, naívan megformált, általános történelmi mondanivaló mellett 52.14.1 leltári számú ólmosbotunkon (úgy vélem) konkrét történelmi szituáció is megörökítést nyert a szövegben: a *Tarnócai kastély* mellett kezdetű dal szövege utáni refrén – ÉLJEN SRŐNYEI...! Nagyon valószínű, hogy egy hajdani somogyi választás kortes jelszava került rá erre a botra. Történészekre váró feladat kideríteni, volt-e (s mikor?) Somogyban *Srőnyei* nevű jelölt, akár országgyűlési, akár helyi jellegű választásokon. Ennek a ténynek ki-

derítése talán datálhatná az egyébként évszám nélkül készült Bagol András faragványunkat.¹⁰

* * *

Remélem, hogy ezen írásom nyomán más múzeumok is közreadják a tulajdonukban levő Bagol András faragványokat. Ezáltal közkinccsé válhat e méltatlanul elfeledett alkotó(k) máig fennmaradt oeuvre-je. Tán az sem elképzelhetetlen, hogy méltó helyre, múzeumba kerüljön az az ólmosbot is, amely *Malonyay* munkáját elindította, e szervező-szerzőt írásra ösztönözte. A lérdéses bot egyébként a kivadári uradalom akkori várományosának, *Somssich* grófnak csereajándéklént az amerikai *Alexander HARRISON*, „a tenger festője” birtokába került a franciaországi Bretagne-ban.¹¹

Mándoki László

10. *A Magyarország vármegyéi és városai* sorozat Somogy vármegye című kötetének névmutatójában nem szerepel SRŐNYEI. – Ugyanezek vonatkoznak az 1. képen olvasható HETVE (??) SÁMUELre is.
11. MALONYAY 1911, 295. – E festőre lásd: ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA 11 (1947), 221.

WOOD-CARVINGS OF ANDRÁS BAGOL AT PÉCS

This article presents five shepherd's crooks of a wood-carver herdsman from the last century, András Bagol, who was a shepherd at Kivadár (today it is the outskirts of Nagyatád, County Somogy). The shepherd's crooks are preserved at the Museum of Pécs.

Two leaded sticks and one ornamental pontoon are preserved at the Ethnographical Department of the Janus Pannonius Museum, and one leaded stick and one ornamental spoutoon there are in the property of dr. Hormay Mihályné.

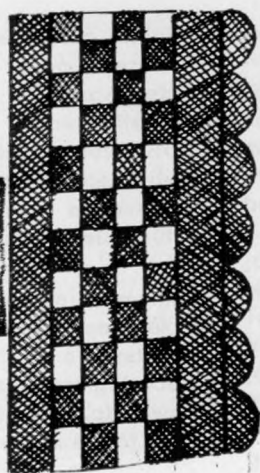
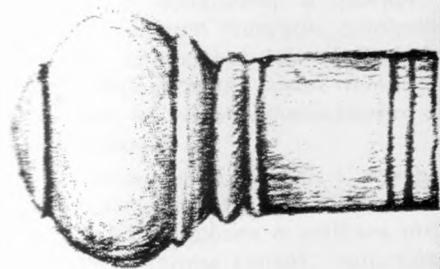
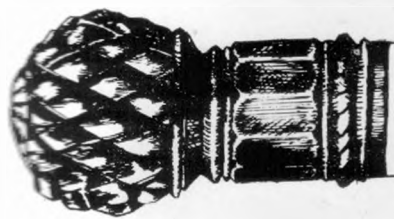
Though András Bagol was presented already in 1911 by MALONYAY, who in his work published only the illustration of one shepherd's crook of András Bagol, and in the later publications of popular art we also don't meet his productions, but he scratched his

objects with an excellent draughtsmanship (on the strength of the illustrations which are published in this article, made by Magdolna Monori).

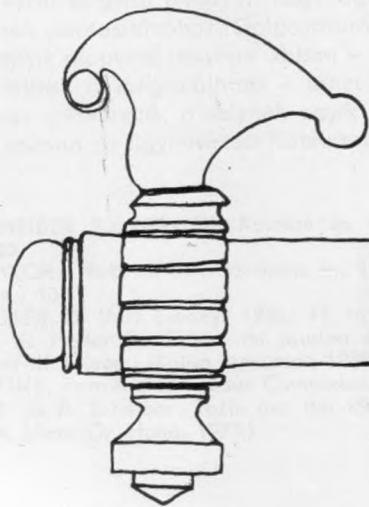
The artist emphasized the scratched decorations by smeared colours, too, whom is raised from the run beside his talent by his choice of subject connecting with the hungarian history and his inclination to the epigraphical decoration.

I hope, that by this article not only those András Bagol's wood-carvings will be published which are in Hungarian Museums and which there are lurking in private collections, but they get their adequate place-Museums-that shepherd's crook, too, which at the end of the last century got to the property of „the painter of the sea”, Alexander Harrison, to Finistère!

L. Mándoki

AMAGYAROK BEJÖVEK 893 B
 HONSI TASTBEVÉGEZTEK 6
 KARPÁD TOLADRIAI TENGEFIG
 VE 3 BOG

ÉLJEN A MŰVÉD
 ÖNKÉNTES MÉRTELÁNY
 BANCOSZERELMES MEGAS
 FORTAMARAKARJÁT, HOKY
 HOCYHAJCSA FELASZOK
 EGYENAK NYAT
 DYES GYA
 RE
 IDA

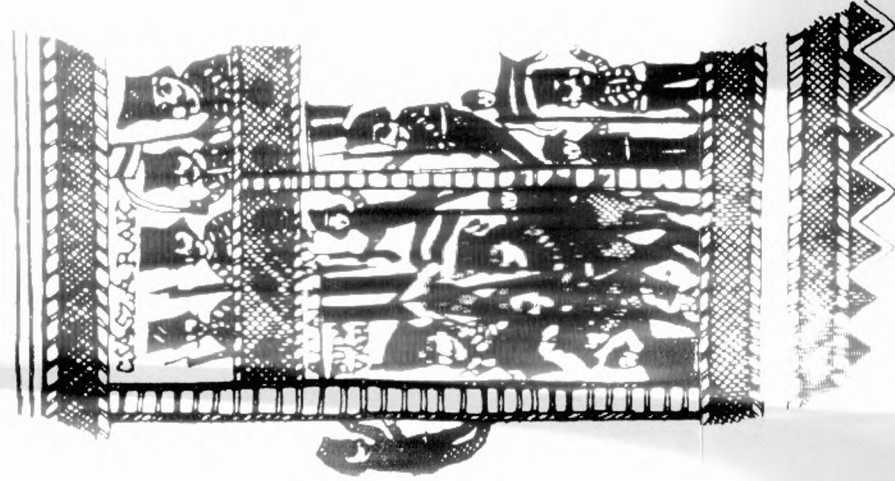

MEGASZAB

CSAK EGY SZÓRA FELÜLŐK
MELLE DALLÓRA LESZEK
ANYAD SZÓI
GÁLI
JA

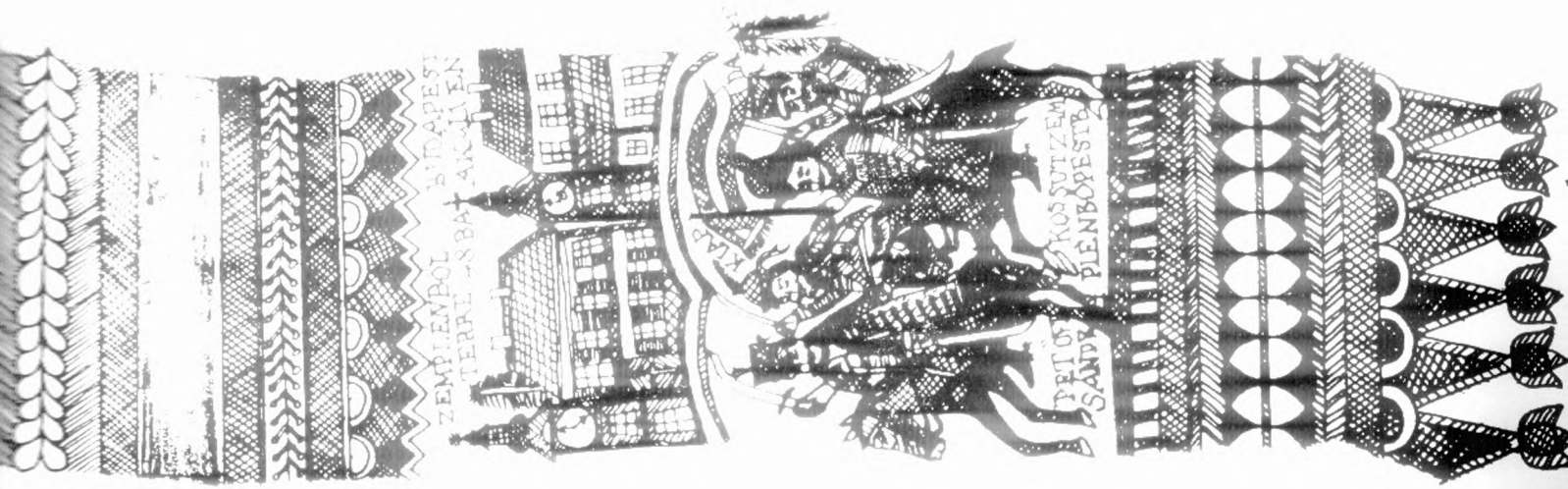

ZSÓR
RD

CSÓZÁRÁK

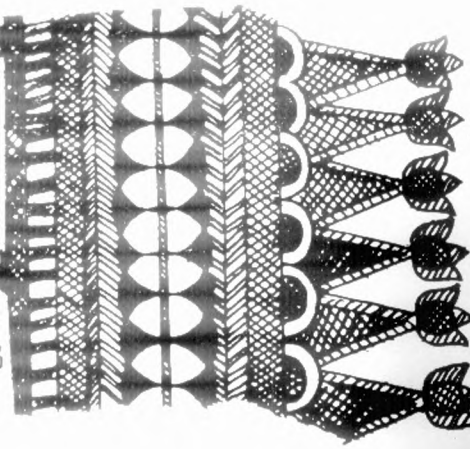
VÁR

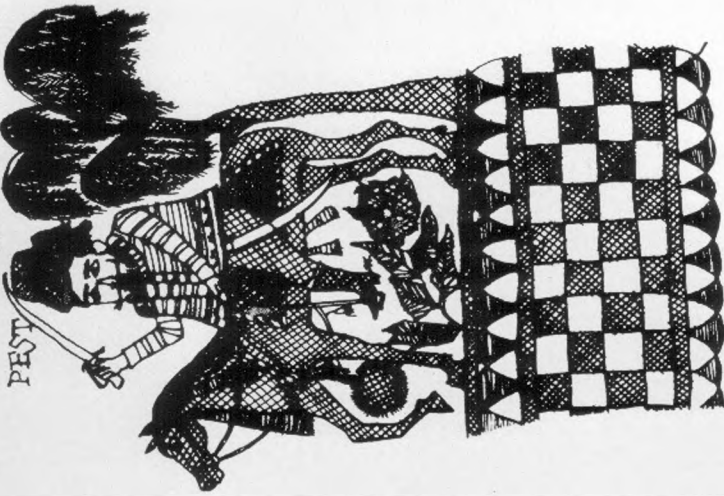
ZEMLEBOL BUDAPESTI
TERRE S BATAKALAN

KÖZSÜZEM
PLENBŐPESZTE

GROF BATZANILAJÓ
48 CASVERTANUS

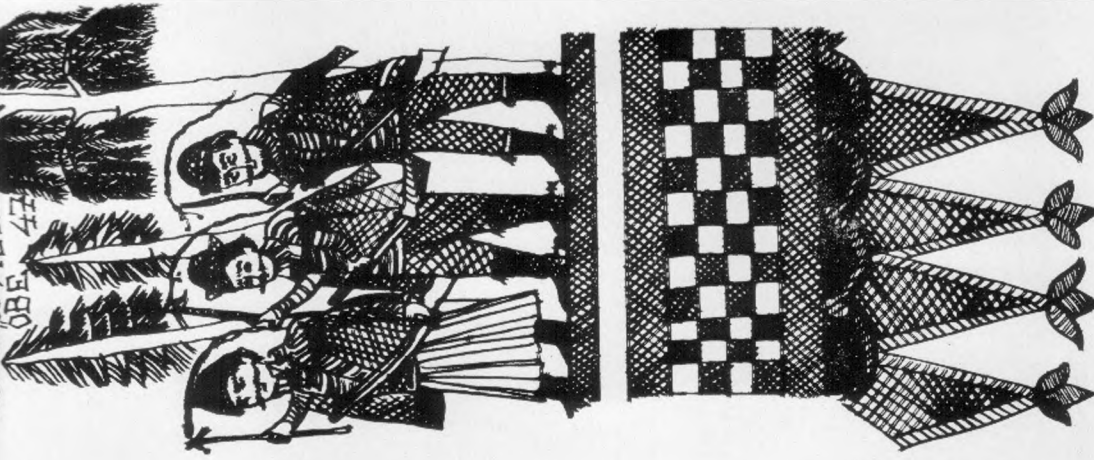
BAGOLANDRASMAK

ELJENABOT GAZDÁJA

KOZSA SANDOR BRANDAL
ABAKONYTERD

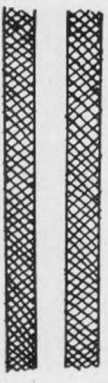
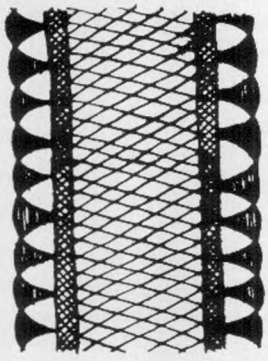
474

BAGOLANDRÁS M
UNKAJA

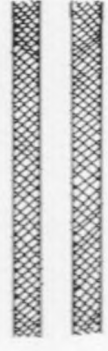
ÉLJENABOT GAZDÁJA

ÉLJENŐSEFGAZDÁJA

KÉSZÜBÖTYKA 1901.

ÉLJENAKI VÉGTŐGÉZT

JPM 52. 14. 1.
Lásd. az. 5. képet is!